

**UNIVERSITI TEKNOLOGI MARA
(KELANTAN)**

TRANSKRIP WAWANCARA BERSAMA
ENCIK RAJA SHAHRIMAN BIN RAJA AZIDDIN
TOKOH SENI ARCA

OLEH:

NUR AZRIN ASYIQIN BINTI MOHD SEDI	2020846668
NURUL MUNIROH BINTI MUHAMAD	2020627458

PROJEK INI DIMAJUKAN KEPADA
FAKULTI PENGURUSAN MAKLUMAT CAWANGAN KELANTAN
BAGI MEMENUHI KEPERLUAN KURSUS
IMR 604 – PENDOKUMENTASIAN SEJARAH LISAN
SEMESTER 05 (OKT 2022 – FEB 2023)

TRANSKRIP WAWANCARA BERSAMA
ENCIK RAJA SHAHRIMAN BIN RAJA AZIDDIN
TOKOH SENI ARCA

OLEH:

NUR AZRIN ASYIQIN BINTI MOHD SEDI	2020846668
NURUL MUNIROH BINTI MUHAMAD	2020627458

PROJEK INI DIMAJUKAN KEPADA
FAKULTI PENGURUSAN MAKLUMAT CAWANGAN KELANTAN
BAGI MEMENUHI KEPERLUAN KURSUS
IMR 604 – PENDOKUMENTASIAN SEJARAH LISAN
SEMESTER 05 (OKT 2022 – FEB 2023)

PENGHARGAAN

PENGHARGAAN

Titipan penghargaan terhadap Allah tuhan sekalian alam di atas rahmat yang dikurniakan kepada hamba-Nya. Selawat dan salam kepada junjungan besar Nabi Muhammad dan para sahabat serta para tabiin. Pertamanya, kami tuntunkan ucapan Alhamdulillah kepada Allah atas nikmat-nikmat yang diberikan kepada kami tanpa henti. Tanpa keredhaan-Nya dan bantuan-Nya tidak mungkin kami mampu untuk menyiapkan tugas ini walau sedikit pun.

Penghargaan ini juga kami tujukan kepada kedua ibu bapa kami kerana mereka sentiasa menitipkan doa-doa untuk keberkatan kami. Mereka juga banyak menyokong kami dari segenap segi rohani dan kewangan untuk menghasilkan tugas yang bermutu ini. Tidak lupa juga kepada pensyarah kami, Puan Nurulannisa binti Abdullah kerana dengan izin Allah, beliau sudi memberi tunjuk ajar dan sokongan tanpa henti walaupun pada waktu rehatnya. Moga jasa baiknya akan diganjarkan dengan kurniaan daripada Allah yang tidak ternilai harganya.

Kami juga ingin mendedikasikan ucapan penghargaan ini kepada sahabat-sahabat perjuangan yang sanggup berkorban mencari maklumat-maklumat bagi menjalankan tugas ini sehingga selesai. Akhir kata, kami ingin menyampaikan sekalung terima kasih kepada sesiapa sahaja yang terlibat dalam menghasilkan tugas ini secara sulit ataupun tidak. Terima kasih.

ABSTRAK

ABSTRAK

Temubual ini dijalankan bertujuan untuk memenuhi tugas khusus bagi subjek Pendokumentasian Sejarah Lisan bersama tokoh yang dipilih iaitu Tokoh Kraf Negara bernama Raja Shahrman bin Raja Aziddin. Beliau merupakan seorang tokoh kraf tangan arca yang berjaya. Beliau pernah bergelar sebagai pensyarah di Malaysian Institute of Art (MIA) namun pada tahun 1994 beliau telah melepaskan jawatan pensyarah kemudian berkecimpung dalam bidang pembuatan arca besi. Beliau juga banyak menghasilkan arca besi berkaitan senjata dan tubuh badan manusia dengan menggunakan tema kehidupan dan pergolakan dunia sebagai inspirasi karyanya. Selain menjadi pembuat arca besi sepenuh masa, beliau juga aktif berkongsi ilmu dan pengalaman kepada mereka yang berminat mengenai arca besi. Tugas khusus ini adalah berkaitan dengan "Seniman Veteran dan Tokoh Seni Warisan Tempatan". Terdapat beberapa skop bidang soalan yang ditanya kepada tokoh termasuklah mengenai peribadi tokoh, pengalaman, pencapaian serta sumbangan sebagai Tokoh Kraf Negara. Pelbagai ujian dan cabaran telah dihadapi oleh Raja Shahrman bin Raja Aziddin semasa menjadi Tokoh Kraf Negara. Sejarah kehidupan dan kerjaya beliau dapat dijadikan sumber inspirasi kepada semua orang.

Kata kunci: *tokoh, arca, arca besi, Kraf Negara. Seni warisan.*

ABSTRACT

This interview was conducted to fulfill a specific task for the subject of Oral History Documentation with a selected figure, namely a National Craftsman named Raja Shahrman bin Raja Aziddin. He is a successful sculptural handicraft figure. He used to be a lecturer at the Malaysian Institute of Art (MIA) but in 1994 he gave up his position as a lecturer and then dabbled in the field of making iron sculptures. He also produced a lot of iron sculptures related to weapons and the human body using the theme of life and world turmoil as inspiration for his work. In addition to being a full-time iron sculpture maker, he also actively shares his knowledge and experience with those who are interested in iron sculptures. This specific assignment is related to "Veteran Artists and Local Heritage Art Figures". There are several scopes of questions that are asked to the figure including about the figure's personality, experience, achievements, and contribution as a National Craft Figure. Various tests and challenges were faced by King Shahrman bin Raja Aziddin when he became a National Craftsman. The history of his life and career can be used as a source of inspiration for everyone.

Keywords: figure, sculpture, iron sculpture.

ISI KANDUNGAN

ISI KANDUNGAN

TAJUK	MUKA SURAT
Penghargaan.....	i
Abstrak.....	iii
Isi Kandungan.....	v
Biodata Tokoh.....	vii
Pengenalan.....	x
Transkrip	
Bahagian 1: Latar Belakang Tokoh.....	01
Bahagian 2: Pengalaman.....	13
Bahagian 3: Penghasilan Seni Arca.....	21
Bahagian 4: Sumbangan dan Harapan.....	29
Rujukan.....	34
Lampiran	
Log Wawancara.....	37
Diari Kajian.....	46
Senarai soalan.....	51
Surat Perjanjian.....	65
Gambar.....	67
Indeks.....	73

BIODATA TOKOH

BIODATA TOKOH

Raja Shahrیمان bin Raja Aziddin

Tokoh Seni Arca

1. BUTIRAN-BUTIRAN PERIBADI

Nama penuh: Raja Shahrیمان Bin Raja Aziddin

Umur: 55 Tahun

Tahun Lahir:

Tempat Lahir: Kuala Kangsar, Perak

2. PENDIDIKAN

Sekolah Rendah: Sekolah Rendah Clifford Kuala Kangsar Perak

Sekolah Menengah: Sekolah Menengah Clifford Kuala Kangsar Perak

3. BUTIRAN KELUARGA

Nama Isteri:

Nama Ibu:

Nama Bapa:

Bilangan Adik-Beradik: orang

KERJAYA

Bidang: Seni arca

Kerjaya: Pengarca

Sumbangan: Menjadi tenaga pengajar kepada orang yang berminat dengan seni arca.

PENGENALAN

PENGENALAN

Raja Shahrman Bin Raja Aziddin merupakan anak jati Perak yang dilahirkan pada 17 November 1967 di Kuala Kangsar, Perak dan menetap di sana. Beliau merupakan seorang yang gigih dan bersemangat dalam menghasilkan sesebuah arcanya. Beliau menerima pendidikan rendah di Sekolah Rendah Clifford Kuala Kangsar, Perak dan menengah di Sekolah Menengah Clifford Kuala Kangsar, Perak. Setelah tamat SPM, beliau menimba ilmu di Institusi Teknologi Mara (ITM) kemudian beliau telah menyambung pengajian ke peringkat ijazah sarjana muda di Universiti Teknologi Mara (UiTM). Namun begitu semasa menimba ilmu lagi beliau telah memulakan seni arca ini. Dari bangkkolah juga beliau telah menunjukkan minat dalam bidang lukisan yang merupakan subjek kegemarannya. Beliau juga mengambil jurusan dalam bidang Seni Lukis Seni Reka dalam jabatan Seni Halus dan major Seni Arca. Kemudian setelah itu, barulah beliau menceburkan diri dalam seni arca . Encik Raja Shahrman Raja Aziddin juga telah mendirikan rumah tangga bersama isterinya iaitu Normala Binti Luth.

Antara sebab Raja Shahrman Raja Aziddin berkecimpung dalam bidang seni arca ini ialah kerana beliau telah berjaya menghasilkan satu benda seni ini merupakan satu potensi bagi beliau. Minat dalam bidang seni arca ini juga beliau mendapat galakan terutamanya daripada pensyarahnya dan juga mendapat dorongan daripada ibu dan ahli keluarga lain.

Sumbangan yang telah beliau berikan antaranya dengan mengadakan bengkel arca kepada pelajar-pelajar STPM (Sijil Tinggi Persekolahan Malaysia) di Kuala Kangsar Perak. Selain itu beliau juga menjalankan kuliah dan demonstrasi di studio & bengkelnya untuk kumpulan belajar pelajar dari beberapa institut pengajian tinggi seperti Universiti Sains Malaysia (USM), Penang, Universiti Pendidikan Sultan Idris (UPSI), Tanjung Malim, Perak, Universiti Teknologi MARA UiTM, Perak, UiTM Melaka, Universiti Teknologi MARA (UiTM, Shah Alam, Selangor dan lain-lain. Seterusnya beliau juga dijadikan sebagai orang sumber dan rujukan pelajar seni bagi sekolah di Perak & institut pengajian tinggi. Sebagai jurulatih dalam membuat senjata tradisional-terutama dalam pembuatan keris untuk pelatih tukang besi

TRANSKRIP

TRANSKRIP

Temubual ini dijalankan untuk memenuhi tugas khusus bagi subjek Pendokumentasian Sejarah Lisan bersama tokoh yang dipilih. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh dan Salam Sejahtera. Berikut adalah merupakan temubual sejarah lisan mengenai latar belakang dan pengalaman hidup seorang tokoh dalam bidang seni arca. Bersama - sama kami ialah Raja Shahrman Bin Raja Aziddin. Rakaman ini dijalankan pada tarikh 06 Januari 2023 bersamaan dengan hari Jumaat pada pukul 3.30 petang bertempat di rumah kediaman Raja Shahrman. Temubual ini dikendalikan oleh Nur Azrin Asyiqin dan Nurul Muniroh. Dengan segala hormatnya temubual ini dimulakan.

Petunjuk :

RS : Raja Shahrman Raja Aziddin (Ayah Man)

AA : Nur Azrin Asyiqin Binti Mohd Sedi

NM : Nurul Muniroh Binti Muhamad

BAHAGIAN 1 : LATAR BELAKANG TOKOH

AA : Bagi memulakan temubual ini, kami akan mulakan dengan bahagian 1.0 iaitu latar belakang peribadi (bunyi suara monyet) Ayah Man. Bolehkah saya tahu nama penuh Ayah Man ?

RS : Boleh, nama Ayah Man aaa assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh, terima kasih. Okay [baiklah] nama Ayah Man Raja Shahrman Bin Raja Aziddin.

AA : Dimanakah Ayah Man dilahirkan ?

RS : Ayah Man dilahirkan di Kuala Kangsar Perak.

AA : Berapakah umur Ayah Man ?

RS : Umur sekarang ni [ini] 55 tahun.

AA : Boleh Ayah Man beritahu alamat rumah yang menetap sekarang ?

RS : Rumah Ayah Man di kediaman BC2 Jalan Istana Bukit Chandan Kuala Kangsar Perak.

AA : Apakah nama isteri Ayah Man ?

RS : Nama isteri Ayah Man Normala Binti Luth.

AA : Berapakah orang anak Ayah Man ?

RS : aaaa (berfikir) Ayah Man *tak takde* [tidak ada] cahaya mata.

AA : **Oh maaf.**

RS : *Takpe* [tidak mengapa].

AA : **Boleh saya tahu nama penuh ibu bapa Ayah Man ?**

RS : Nama ayah Ayah Man iaitu Raja Aziddin Bin Raja Ahmad. Nama ibu pula iaitu Raja Juhanis @ Raja Akbal Hanim Binti Raja Hanif Shah.

AA : **.Bilangan adik-beradik Ayah Man ?**

RS : *Okay* (baiklah) Ayah Man *ade* [mempunyai] *aaa* (berfikir) Ayah Man ada dua ibu *so* (jadi) ibu pertama ada lapan orang adik-beradik dan *pada* [untuk] ibu seibu dengan Ayah Man empat *so* (jadi) semua sekali ada 12 orang adik-beradik

AA : **Ayah Man anak ke berapa ?**

RS : Ayah Man anak *bungsu* [bongsu] daripada 12 adik-beradik.

AA : **Oh.**

RS : Hmmm (mengiyakan)

AA : Jika kelapangan, apakah aktiviti Ayah Man ?

RS : *Okay* (baiklah) waktu lapang, antara yang Ayah Man suka iaitu *aaa* (berfikir) antaranya lah *suke* [suka] ke tempat-tempat yang *buleh* [boleh] menenangkan *pikiran* [fikiran], yang ada pemandangan yang cantik dan juga suka kadang *riding* (menunggang motosikal) naik *motor* [motosikal] *hahaha* (ketawa).

AA : Sekarang kita masuk sejarah pendidikan. Bolehkah Ayah Man menceritakan sejarah pendidikan awal seperti sekolah rendah sehingga lah tahap yang tertinggi ?

RS : *Okay* (baik) Ayah Man belajar di Sekolah Rendah Clifford Kuala Kangsar, Perak daripada darjah satu hingga darjah enam, *kemudiannya* [kemudian] Ayah Man memasuki tingkatan satu iaitu Sekolah Menengah Clifford Kuala Kangsar sehingga tingkatan lima selepas daripada itu baru Ayah Man masuk ke Institusi Teknologi Mara *la* [lah] ITM. *aaa* (berfikir) pada tahun 1986.

AA : Apakah mata pelajaran yang menjadi kegemaran semasa persekolahan dahulu ?

RS : *Okay* (baik) masa zaman persekolahan, Ayah Man *ni* [ini] *aaaa* (berfikir) dalam kelas *commerce* [perdagangan] aliran perdagangan jadi *tapi* [tetapi] tingkatan satu sampai tingkatan tiga *takde* [tidak mempunyai] lukisan. Lukisan memang merupakan satu subjek kegemaran *tapi* [tetapi] waktu tingkatan empat dan tingkatan lima masih lagi perdagangan *tapi* [tetapi] *takde* [tidak ada] *aaa* (berfikir) masa *tu* [itu] Ayah Man kena ambil perakaunan. Ayah Man *tak suke* [tidak suka] akaun *so* (jadi) Ayah Man *drop* (menggugurkan) Ayah Man ambil

lukisan sebagai mata pelajaran gantian.

AA : Dimanakah Ayah Man sambung belajar di peringkat Universiti ?

RS : *Okay* (baik) setelah tamat sekolah menengah di Kuala Kangsar, Ayah Man sambung belajar ke Institut Teknologi Mara Shah Alam pada tahun 1986.

AA : Apakah jurusan yang diambil ?

RS : Ayah Man *ambil* [mengambil] jurusan Seni Lukis Seni Reka, selepas *tu* [itu] mengambil apabila dalam jabatan Ayah Man memasuki Jabatan Seni Halus dan *majoring* (menguasai) dalam Seni Arca lah.

AA : Adakah Ayah Man seorang yang aktif sewaktu di Universiti ?

RS : *Emmm* (berfikir) tidak juga. Ayah Man boleh dikatakan semasa di universiti aktif dalam berkarya seni lah *tapi* [tetapi] *tak* [tidak] aktif dalam aktiviti-aktiviti lain contoh bersukan ataupun kokurikulum *tak berapa* [kurang] aktif.

AA : Apakah persatuan atau kelab yang Ayah Man pernah sertai ?

RS : Kelab atau persatuan pun kurang *jugak* [juga]. Cuma yang contohnya *bila* [apabila] *dah* [sudah] habis *ni* [ini] macam persatuan pelukis Perak, itulah dengan persatuan-persatuan yang budaya-budaya yang mempersembahkan budaya.

AA : Kenangan yang Ayah Man tidak boleh lupa ketika pengajian di Universiti ?

RS : Kalau kenangan di Universiti banyaklah kenangan yang tidak boleh dilupakan tapi antara kenangan yang paling menarik *pasal* [di] Universiti adalah satu tempat yang mana *mulanye* [bermulanya] kita menceburi ataupun *nak* [mahu] mengetahui tentang apa sahaja bidang yang kita ceburi jadi *masa* [semasa] mula pendedahan pendidikan *ni* [ini] merasa [berasa] banyak perkara-perkara yang tidak pernah Ayah Man *jangkakan* [sangka]. Tetapi *bila* [apabila] jadi tu (dapat mempelajari), ia memberi satu kesedaran baru kepada Ayah Man dalam *bile* [apabila] *masuk ke* [memasuki] jurusan seni.

AA : Apakah pencapaian terbaik yang pernah Ayah Man memperolehi sepanjang pengajian ?

RS : Sepanjang pengajian Ayah Man lebih banyak *buat* [lakukan] kepada perkara-perkara praktikal contohnya di dalam mata pelajaran Seni Halus, kita ada Seni Lukis *drawing* (melukis) *painting* (pengecatan) pengecatan. Pada Ayah Man, tumpuan kepada seni subjek yang praktikal *ni* [ini]. Inilah yang Ayah Man *beri* [memberi] perhatian yang amat *serious* (serius) dan kebiasaannya Ayah Man mendapat *four flat* (4.0) dalam semua yang *practical subject* (subjek praktikal).

AA : Apakah cita-cita Ayah Man sekiranya tidak terlibat dalam bidang seni arca ini ?

RS : Sekiranya tidak terlibat? *emm* (berfikir) dulu semasa Ayah Man *nak* [mahu] berkecimpung mahu jadi pengarca sepenuh masa, Ayah Man *fikir* [berfikir] juga jikalau Ayah Man cuba dalam untuk jadikan pengarca sepenuh masa tapi kemungkinan *market* (pasaran) di Malaysia *ni* [ini] takut dari segi pengumpul barang seni kurang *so* (jadi) Ayah Man juga bercadang nak jadi tukang keris, pakar besi yang membuat keris sebagai satu bidang pekerjaan satu *profession* (pekerjaan) juga *so* (jadi) itu antara yang Ayah Man pernah fikirkan semasa dalam *nak* [mahu] jadikan *kariier* (pekerjaan) Seni Arca ni. Sebelum *nak* [mahu] jadikan *kariier* (pekerjaan) *ni* [ini] kalau jadi apa-apa yang tak kena *pasarann* (masalah kepada pasaran) Ayah Man akan masuk kepada perbuatan senjata tradisi. (bunyi motosikal).

AA : **Seterusnya untuk kerjaya awal, selepas tamat pengajian, apakah pekerjaan pertama Ayah Man ?**

RS : Setelah Ayah Man tamat pengajian pada tahun 1990, Ayah Man bekerja sebagai pensyarah sambilan selama dua tahun iaitu 1991 - 1992 (tahun) seterusnya Ayah Man dapat *jadi* [menjadi] pensyarah tetap pada tahun 1993 pensyarah sepenuh masa lah di Institut Seni Lukis Malaysia singkatannya M-I-A Taman Melawati.

AA : **Bagaimanakah Ayah Man ditawarkan pekerjaan tersebut ?**

RS : Pekerjaan tersebut di rekemen kan [ditawarkan] oleh seorang kawan Wong Hai Chong, dia seorang yang orang seni *jugak* [juga] dan dia juga masuk ke Institut Pengajian Tinggi menjadi tenaga pengajar di *Malaysian Institute of Art* (Institut Seni Lukis Malaysia) dan dia ajak Ayah Man untuk bersama dengan dia dan semasa itu juga di Institut Seni Lukis Malaysia *ni* [ini] belum ada subjek Seni Arca *so* (jadi) atas alasan yang Ayah Man *ni* [ini] boleh apa (berfikir) orang

yang ada pengetahuan Seni Arca, *so* (jadi) mereka jemputlah Ayah Man sebagai tenaga pengajar dalam bidang Seni Arca *ni* [ini] la.

AA : Berapa Lamakah Ayah Man bekerja dalam bidang pekerjaan pertama ?

RS : Pekerjaan pertama dah tiga tahun. Ayah Man dua tahun *buat* [membuat] *partime* (kerja sambilan) di Institut seminggu dua kali. Setahun (selebihnya) sepenuh masa.

AA : Apakah sumbangan Ayah Man sepanjang berkhidmat pada waktu tersebut (untuk pekerjaan awal) ?

RS : Untuk khidmat, ketika itu Institut Malaysia belum ada subjek Seni Arca. *So* (jadi) bila Ayah Man masuk bekerja di sana, memang mata pelajaran Seni Arca, dia *ada* [Memunyai] satu penambahan kepada Institut Seni Lukis Malaysia dalam Seni Arca. Tetapi apabila Ayah Man keluar daripada Institut tersebut dah *tak ada* [tidak ada] pengganti *so* (jadi) subjek tu pun *tak de* [tidak ada] dan *tak de* [tidak ada] pengetahuan dan *tak de* [tidak ada] dijadikan satu pembelajaran subjek.

AA : Mengapakah Ayah Man melepaskan pekerjaan tersebut ?

RS : Ayah Man adalah seorang yang lebih suka menghasilkan karya seni daripada Ayah Man sendiri *so* (jadi) bila mengajar Ayah Man *suke* [suka] mengajar *ni* [ini] (bunyi ayam berkokok) sebab apabila kita mengajar *ni* [ini] kita dapat melahirkan graduan-graduan yang berkebolehan *tapi* [tetapi] ada masalah tempat contohnya Ayah Man *tak* [tidak] suka duduk di KL (Kuala Lumpur) jadi sewaktu (bunyi ayam berkokok) ketika bekerja sepenuh masa tu [itu], waktu

bekerja hanya 24 jam seminggu *so* (jadi) Ayah Man banyak masa lapang tapi [tetapi] Ayah Man *tak* [tidak] ada tempat untuk nak membuat arca, *nak* [mahu] adakan bengkel sendiri *so* (jadi) sebab itu, Ayah Man ambil keputusan untuk balik untuk mencari satu tempat yang Ayah Man rasa boleh Ayah Man dapat bertapak lah. *Nak jadi* [mahu menjadi] pengarca ni kos sara hidup tu kena *pikir* [fikir] tu yang Ayah Man ambil keputusan untuk pulang ke kampung ke Kuala Kangsar ni untuk memulakan *karier* (pekerjaan) sebab di sini *ada* [mempunyai] rumah *mak* [emak] dan juga *tak* [tidak] perlulah memikirkan sewa dan ketika itu *pulak* [pula] Ayah Man *dah* [sudah] berkahwin dengan isteri Ayah Man *so* (jadi) dalam masa yang *full time* (sepenuh masa) *tu* [itu] lah. *So* (jadi) Ayah Man rasa perlu ada tapak yang Ayah Man *stable* (stabil) untuk Ayah Man memulakan satu *karier* (pekerjaan) baru lah.

AA : Apakah pekerjaan Ayah Man sekarang ?

RS : Kerja Ayah Man (ingin penjelasan soalan) ?

AA : Sekarang (senyum).

RS : Okay [baik] perkerjaan Ayah Man sekarang ialah pengarca sepenuh masa lah, dah [sudah] selama 28 tahun daripada tahun 1994 lah. Kalau sampai sekarang berapa (mengira anggaran tahun) ?

AA : 29 tahun ?

RS : *aaa* (senyum) ya 29 tahun *hahahaha* (ketawa) Ayah Man pun dah *tak* [tidak] ingat dah *hahahaha* (ketawa).

AA : **Bolehkah Ayah Man menceritakan sejarah pembabitan Ayah Man dalam dunia arca besi ?**

RS : *Okay* (baik), Ayah Man *serious* (dengan serius) dalam pengarcaan besi ni daripada *student* (pelajar), *So* (jadi) semasa Ayah Man di tahun akhir semester ke tujuh, masa *tu* [itu] Ayah Man dah *start* (mula) pada semester ke tujuh *tu* [itu] kita *dah* [sudah] memulakan projek pengarcaan yang mana kita (kami) diberi tema untuk mencari identiti lah. *So* (jadi) semasa semester tujuh tu Ayah Man menghasilkan arca banyak *jugak* [juga], lepas tu Ayah Man telah dijemput oleh pensyarah Ayah Man sendiri lah untuk *nak* [mahu] *buat* [membuat] pameran berkumpulan bersama dengan dia dan lima orang artist (pelukis) daripada pensyarah Ayah Man *sorang* [seorang], lepas tu dia *ade* [ada] pensyarah *aaa* (berfikir) *ade* [ada] pelukis-pelukis profesional seramai tiga orang lagi termasuk Ayah Man dan kita (kami) buat pameran berkumpulan bersama pensyarah Ayah Man lah ketika Ayah Man di semester lapan *makna kata* [bermakna] di semester tujuh tu punya karya [karya di semester ketujuh] *dibawak* [dibawa] dan dipamerkan di pameran di luar di galeri swasta lah bersama pensyarah Ayah Man *la* [lah] tahun 89 (1989) *tak* [tidak] silap Ayah Man. *So* (maka) Ayah Man *dah* [sudah] terlibat dalam pameran yang *serious* (dengan serius) lah ketika itu berkumpulan dengan pensyarah Ayah Man semasa Ayah Man masih *student* (pelajar) di tahun akhir lah.

AA : **Apakah sumbangan Ayah Man di tempat kerja yang Ayah Man ingat sehingga kini ?**

RS : Di tempat kerja ni tempat kerja (ingin penjelasan soalan) ?

AA : **Di sini (sekarang).**

RS : Tempat kerja sekarang ni dia lebih kepada Ayah Man jadikan dia sebagai *base* (dasar permulaan) ataupun tempat Ayah Man *nak* [mahu] buat apa-apa *saje* [sahaja] *idea* [buah fikiran], dia [ia] bermula di sini lah aa di bengkel Ayah Man di *workshop* (bengkel) Ayah Man *ni* [ini] *boleh* [boleh] di ibaratkan tempat yang Ayah Man paling suka lah (senyum). Kalau Ayah Man *tak* [tidak] ada kerja pun Ayah Man akan duduk di bengkel ni *pasal* [sebab] dia banyak benda hendak *dipikirkan* [difikirkan] *so* (jadi) inspirasi *tu* [itu] banyak datang dalam *workshop* (bengkel) inilah *studio workshop* (bengkel) *ni* [ini] lah.

AA : **Apakah rahsia Ayah Man untuk mencapai kejayaan ?**

RS : Apa rahsia ?

AA : **Ya**

RS : Rahsia Ayah Man pertama ialah minat, minat tu mesti *ade* [ada] selepas itu ialah stamina sebab stamina ni untuk menjadi seorang pengarca atau pelukis lah untuk *nak* [mahu] *dapat* [mendapatkan] pengiktirafan dia bukan dalam masa yang singkat, lima tahun atau 10 tahun tu masih satu jangka masa yang pendek. Ayah Man 29 tahun ni pun masih lagi kalau buat pameran contohnya macam kena PKP (Perintah Kawalan Pergerakan) pun *tak* [tidak] dapat jual hasil kerja Ayah

Man. *Bila* [apabila] ekonomi menurun, kadang-kadang cabaran dalam ekonomi amat kuatlah dan *jugak* [juga] kalau kita tengok di Malaysia juga *collector* (pengumpul) yang mengumpul barang-barang seni terutamanya seni arca ni *kecik* [kecil]. *So* (maka) kadang-kadang itu cabaran lah tetapi *pasal* [disebabkan] minat tadi *bila* [apabila] kita minat dan kita rasa stamina kita mesti ada satu daya kepada daya tuju untuk apa *nak* [mahu] jadi tu jadi lah *tapi* [tetapi] kita *dah* [sudah] ada satu matlamat yang kita akan meneruskan *kariyer* (pekerjaan) itu amatlah penting.

AA : Bagaimanakah Ayah Man membahagikan masa antara keluarga dan pekerjaan ?

RS : *Okay* (baik) Ayah Man kerja Ayah Man ni Ayah Man sebab dah 29 tahun, Ayah Man *dah* [sudah] *organize* (menyusun) kan dia (kerja) menjadi satu pekerjaan biasalah. *So* (jadi) dia bermula pagi daripada biasa pukul sembilan sampai petang pukul enam setengah macam tu lah *so* (jadi) itu waktu bekerja *so* (jadi) selepas itu Ayah Man *tak* [tidak] buat kerja *so* (jadi) Ayah Man akan habiskan dengan hal-hal lain lah Ayah Man biasanya kerja tu *ambik* [ambil] waktu kerja lah waktu siang untuk bekerja. *Buat* [membuat] kerja hinggan malam *takde* [tiada] *takla* [tidak lah] sampai begitu (malam).

AA : Apakah kunci utama kemajuan kerjaya Ayah Man sehingga mendapat gelaran sebagai ‘Pakar Main Besi’ yang mencapai kejayaan cemerlang dalam negara ini ?

RS : *Okay* (baik) dalam pengarcaan besi ini sebenarnya tidak ada atau tidak ramai yang ada pun mungkin Ayah Man seorang *jelaa* [sahaja] betul-betul

mengeksplorasi penggunaan bahan besi dalam pengarcaan yang lain tu mereka guna ada bahan campuran jadi mungkin disebabkan itulah di Malaysia *tak* [tidak] ramai, pengarca pun *tak* [tidak] ramai dan Ayah Man betul-betul tumpu atas penggunaan material besi ini dan juga teknik besi mengeksplor dalam seni tempur tradisi *so* (jadi) tempaan *ni* [ini] dia melibatkan pembuatan besi yang menggunakan pembakaran dan asas besi tu lah sehingga Ayah Man mampu untuk *nak* [mahu] mengolah besi untuk dalam arca-arca dan sebab itulah terkenal disebabkan orang kata *tak ada* [tiada] pengarca lain yang boleh yang buat macam tu lah *so* (jadi) atas sebab itulah yang memudahkan Ayah Man diberikan gelaran satu-satunya pengarca besi Malaysia. (senyum)

TAMAT BAHAGIAN 1

BAHAGIAN 2 : PENGALAMAN

- AA : **Sekarang, kita masuk 2.0 pengalaman Ayah Man. Sejak bilakah Ayah Man mula meminati seni arca ini ?**
- RS : Seni Arca ini sebenarnya Ayah Man pun *dapat* [mendapat] pendidikan ketika di waktu di UiTM (Universiti Teknologi Mara). Pada waktu UiTM itu Ayah Man sebenarnya suka *nak* [mahu] menjadi pelukis catan sebab Ayah Man banyak kepada pelukis-pelukis catan lah buat *painting* (melukis) tetapi setelah Ayah Man masuk UiTM *so* (jadi) kita ada subjek tiga subjek asas lah iaitu Seni Catan, Seni Cetakan dan Seni Arca sebagai *major subject* (subjek utama) lah. *So* (jadi) bila Ayah Man *buat* [membuat] projek dalam Seni Arca ni Ayah Man rasa *ada* [mempunyai] satu benda istimewa yang ada kaitan dengan Ayah Man sebab Ayah Man pun suka dalam pembuatan yang menggunakan kemahiran tangan contohnya Ayah Man suka keris, Ayah Man suka buat benda-benda besi, ukiran-

ukiran kayu benda macam tu pun Ayah Man suka. *So* (jadi) bila Ayah Man *dapat* [mendapat] bidang dalam bidang Seni Arca tu Ayah Man rasa ada macam tarikan [ada tarikan] untuk *nak* [mahu] menghasilkan Tiga Dimensi (3D) barang tu banyak *so* (jadi) sebab itu yang Ayah Man rasa dia (ia) lebih baik daripada Ayah Man buat Seni Catan tetapi Ayah Man pada mulanya memang Ayah Man ambil *painting* (melukis) iaitu major dalam Seni Catan. Kemudiannya Ayah Man tukar kepada major Arca juga atas nasihat daripada pensyarah, mereka pun melihat kekuatan Ayah Man kepada arca tu lebih dominan (menguasai) daripada Seni Catan tu [itu].

AA : Pada usia berapakah Ayah Man mula membuat arca ?

RS : Ketika itu Ayah Man masuk UiTM umur 20 tahun, tahun kedua semester keempat.

AA : Adakah minat itu datang dari diri Ayah Man sendiri atau diberi galakan daripada ibubapa ?

RS : Minat itu bermula daripada pensyarah Ayah Man selepas tu *bila* [apabila] Ayah Man *dah* [sudah] *dapat* [mendapat] menghasilkan satu benda seni jadi pensyarah nampak Ayah Man *ada* [mempunyai] potensi. *So* (jadi) galakan nya bermula daripada pensyarah Ayah Man tetapi masa tu ayah Ayah Man *dah takde* [tiada] *dah tapi* [tetapi] mak Ayah Man dan keluarga kakak dan abang semuanya sentiasa memberi dorongan kepada Ayah Man dengan bidang seni yang Ayah Man minatlah.

AA : Adakah Ayah Man mempunyai adik-beradik yang berkecimpung dalam bidang Seni Arca ?

RS : *Takde* [tiada] tetapi Ayah Man *ada* [mempunyai] empat orang adik-beradik yang masuk ambil kursus dalam bidang Seni Reka di UiTM ada empat orang. Pertama iaitu kakak Ayah Man yang bernama Raja Nurshiba, dia ambil Tekstail Design dia kakak ibu pertama. Lepas *tu* [itu] adik dia iaitu Raja Nurshila dia kakak Ayah Man juga, masa itu batch Jabatan Musik pertama ditubuhkan di UiTM. Raja Nurshila ni merupakan *student* (pelajar) batch pertama muzik UiTM sekarang ini dia juga bertugas sebagai Timbalan Rektor ASWARA iaitu Akademi Seni Budaya Dan Warisan Kebangsaan. Selepas itu, Ayah Man ada seorang abang lagi Raja Azmir yang mana dia juga masuk UiTM dalam kursus Seni Lukis Reka tetapi dia dalam Jabatan Seni Industri dan sekarang ini Professor dekat UPM (Universiti Putra Malaysia) dalam Seni Industri lah —.

AA : Adakah keluarga Ayah man bersetuju dengan kerjaya pilihan yang Ayah Man ceburi ?

RS : Memang keluarga tiada bantahan *so* (jadi) selagi tetapi keluarga *tak* [tidak] setuju kerana cara Ayah Man berhenti daripada pensyarah lah mak Ayah Man kata “Man dah ada tanggungan kenapa berhenti dah ni nak kena tanggung, berhenti ni tak pasti lagi” tapi kemudiannya apabila Ayah Man masuk menceburi bidang tu dan apa yang Ayah Man buat ni dapat sambutan *so* (jadi) semua setuju lah dan semua memberi galakan kepada Ayah Man.

NM : Jika Ayah Man tidak terlibat dalam bidang seni arca, apa agaknya kerjaya Ayah Man sekarang?

RS : *Emm* kalau Ayah Man *takde* [tidak ada] buat arca mungkin Ayah Man akan buat pisau atau senjata tradisional sebagai satu perkara alternatif lah untuk sebagai satu aaa bidang mencari rezeki cari sumber pendapatan sebab Ayah Man minat dalam pembuatan besi *ni* (bunyi kenderaan lalu lalang).

NM : **Boleh Ayah Man ceritakan bagaimana bermulanya karier Ayah Man sebagai pengarca ini?**

RS : Okey (baik) karier Ayah Man (bunyi motosikal) yang mula *tula* [itula] daripada *start* (mula) ketika Ayah Man *aa* dipanggil *aa* diajak oleh pensyarah Ayah Man untuk *nak* [mahu] menyertai pameran berkumpulan bersama pensyarah *so* [jadi] yang itu Ayah Man dah *start* (mula) serius lah tapi seterusnya Ayah Man *aa* bila dah tamat daripada UiTM *so* (jadi) Ayah Man banyak dijemput untuk pameran dan ketika *tu* [itu] Ayah Man banyak buat seni isolasi isolasi *ni* ada seni arca yang membentuk mengisi ruang *so* (jadi) ketika tahun awal 90an *tu* seni isolasi *ni* ada satu seni baru diperkenalkan *lah* *so* (jadi) masa *tu* [itu] Ayah Man dah *explore* (meneroka) seni *aaa* isolation [isolasi] *ni* dan mmm mendapat tempat *le* [la] jugak di di Malaysia [Malaysia] *ni* banyak ayah Man sehingga Ayah Man dipanggil di Singapore [Singapura] untuk buat seni isolasi sampai ke Singapore [Singapura] *aa* *so* (jadi) *tu* [itu] pendedahan awal *tu* [itu] ada *dah*.

NM : **Adakah Ayah Man akan membuka peluang kepada anak muda di luar sana untuk mengenali arca ini dengan lebih mendalam? (bunyi burung berkicauan)**

RS : (bunyi burung berkicauan) Okey (baik) untuk Ayah Man Ayah Man banyak menerimaa *aa student-student* (pelajar-pelajar) ex-student UiTM student-student *dah* [sudah] tamat pengajian tapi *aa* mereke [mereka] *nak* tahu teknik mereke

[mereka] nak belajar Ayah Man pernah terima sehingga aaa duduk sebulan di rumah Ayah Man aa orang yang belajar aa dia *grad* [graduasi] diploma dalam seni arca tapi diaa rasa dia rasa bila *habih* [habis] dia rasa macam tak cukup [tidak cukup] dan dia nak belajar (bunyi ketukan ting ting) *so* [jadi] dia duduk dengan Ayah Man sebulan dalam *aaa ni lah* untuk buat belajar buat arca ni *so* [jadi] Ayah Man pernah terima sama jugak *lah* tapi baru-baru ni *kite* [kita] *adekan* [adakan] satu bengkel kebetulan (bunyi burung berkicauan) aa abang ipar yang menguruskan daripada aa abang ipar *ni* galeri pelita hati yang menguruskan *die* [dia] dapat buat satu *apatu aa* kertas *kerje* [kerja] yang kemudian *die* [dia] telah luluskan oleh Yayasan Hasanah *so* [jadi] kita dapat *fund lepas tu* [selepas itu] Ayah Man *aaaa ni* dijadikan tenaga pengajar untuk dalam bidang penempaan besi dan pengarcaan selama dua bulan lah baru ni, situ satu *aaaa* satu sumbangan *le* [la] juga lah yang Ayah Man *rase* [rasa] Ayah man dapat bagi *pade* [kepada] orang-orang yang *mude* [muda] dan *jugak* [juga] orang-orang yang berminat dalam seni arca ni. (bunyi kipas).

NM : Berapakah hasil pembuatan seni Arca besi ini dalam setahun ?

RS : Emm *tak* [tidak] tentu tetapi *biasanye* [biasanya] Ayah Man *ambik* [ambil] antara contoh dan *mase* [masa] pembuatan tu *aaa mase* [masa] pembuatan seminggu *sehingge* [sehingga] *tige* [tiga] bulan satu satu arca eh tapi *biasanye* [biasanya] untuk satu pameran *aa* contohnya *lah* kalau satu satu pameran Ayah Man ambil *mase* [masa] dua tahun ke tiga tahun Ayah Man *cube* [cuba] untuk siapkan minimum *due* [dua] puluh arca tu untuk dua ke tiga tahun lah *aa* dan *biasenye* [biasanya] Ayah Man *aa punye* [punya] *kerje* [kerja] *ni* Ayah Man *tak* [tidak] terlalu berkejar macam *rushing* (tergesa-gesa) nak *kerje* [kerja] siang malam *taklah* [tidaklah] waktu *kerje* [kerja] siang Ayah Man *mm* biasanya setahun tu dalam *aaa* lapan arca ke 10 ke 12 arca macam *tu lah* Ayah Man *ambik* [ambil] *mase* [masa] sebulan satu Ayah Man *tak de* [tidak ada] *rushing* (tergesa-gesa) *pun tapi* [tetapi] setiap arca *tu kene* [kena] *ade* [ada] penelitian

annn (mumble).

NM : Berapakah bilangan jualan dalam setahun daripada penghasilan arca besi ini ?

RS : Okey (baik) *aaa* jualan arca *ni* pun dia *tak* [tidak] menentu *jugak* [juga] *pasai* [sebab] satu pameran yang Ayah Man buat dia akan *ambik* [ambil] *mase* [masa] *due* [dua] tahun *ketige* [tiga] tahun dan *biasenye* [biasanya] jualan *tu aaa* *biase* [biasa] kalau ekonomi yang bagus *aaa* dia *buleh* [boleh] mencecah 60 percent (Peratus) *lah* jualan *la* 60 peratus jualan atas karya yang telah dihasilkan *lah aaa* *ade* [ada] *jugak* 100 peratus *pun ade* [ada] *jugak* [juga] jualan 100 percent [peratus] tapi tengok *kepade* [kepada] *aaaaa* (berfikir) keadaan ekonomi *semase* [semasa] *jugak* *lah aaa* kalau *mase* PKP [Perintah Kawalan Pergerakan] *ni* memang teruk yang amat-amat teruk *lah. emmm* (bunyi motosikal yang kuat) (membuat mimik muka)

NM : Apakah pengalaman manis yang Ayah Man perolehi sepanjang pembuatan seni arca ini?

RS : (bunyi motosikal yang kuat) *Emmm* pengalaman manis dalam pengarcaan *ni* Ayah Man *aaa bile* [bila] Ayah Man banyak dipanggil dan diundang untuk macam-macam *aaaa* (berfikir) *ape* [apa] *tu* aktiviti seni dan *jugak* [juga] untuk memberi penerangan pendedahan seni *ni* banyak *lah* dari segi orang *kate* [kata] *aaa exposure* (dedahan) *lah* yang dapat *daripade* [daripada] *bile* [bila] *kite* [kita] buat *eer aaaa* arca sepenuh masa *tu so* (jadi) orang orang *aaa* yang yang *aaa* macam nak mengetahui tentang arca *tu* memang banyak *leh aaa* dan dapat undangan jemputan untuk *ni* untuk memberi ceramah untuk memberi [gagap] pengajaran *ni lah aa* didikan *aaa* sekolah sekolah panggil untuk memotivasi

untuk macam macam jugak *emmm* (bunyi kipas)

NM : **Berapa banyak anugerah yang telah Ayah Man perolehi dalam menceburi arca ini ?**

RS : (bunyi motosikal yang kuat) *Emmm* pengalaman manis dalam pengarcaan *ni* Ayah Man *aaa bile* [bila] Ayah Man banyak dipanggil dan diundang untuk macam-macam *aaaa* (berfikir) *ape* [apa] *tu* aktiviti seni dan *jugak* [juga] untuk memberi penerangan pendedahan seni *ni* banyak lah dari segi orang *kate* [kata] *aaa exposure* (dedahan) lah yang dapat *daripade* [daripada] *bile* [bila] *kite* [kita] buat *eer aaaa* arca sepenuh masa *tu so* (jadi) orang orang *aaa* yang yang *aaa* macam nak mengetahui tentang arca *tu* memang banyak *leh aaa* dan dapat undangan jemputan untuk *ni* untuk memberi ceramah untuk memberi [gagap] pengajaran *ni lah aa* didikan *aaa* sekolah sekolah panggil untuk memotivasi untuk macam macam jugak *emmm* (bunyi kipas)

NM : **Berapa banyak anugerah yang telah Ayah Man perolehi dalam menceburi arca ini?**

RS : Anugerah tak banyak *jugak* [juga] anugerah yang pernah Ayah Man dapat Asia Pacific *aaa* Golden Art Award Asia Pacific *aa* tapi selain itu Ayah Man pernah dapat Salon Malaysia [Malaysia] *aaa* dalam Salon Malaysia [Malaysia] dalam Art Salon *ni die* [dia] satu pameran besar besaran *lime* [lima] tahun sekali *leh aaa tu pun* dapat hadiah *aaa lime* [lima] *aaa* (berfikir) macam *die* [dia] (mumble) *aaaa* hadiah *pertame* [pertama] hadiah *kedue* [kedua] *pastu* [selepas itu] *lime lime* [lima lima] hadiah yang *ni lah aaa* nak *kate* [kata] bukan saguhati Runners Up macam *tu lah*.

NM : Adakah dengan menerima anugerah itu memotivasikan Ayah Man?

RS : *Emmmmmmmmm* motivasi *ye jugak* [juga] tapi Ayah Man *tak* [tidak] *jugak* [juga] *aaaaa* orang *kate* [kata] dari segi *aaa* [berfikir] terlalu nampak atas *aa award* (anugerah) *lah* atas apa *aaa* anugerah lah Ayah Man *rase* [rasa] *tu* [itu] sebagai satu bidang yang Ayah Man *suke* [suka] dan satu bidang yang Ayah Man dapat tumpukan *aaa* minat Ayah Man lah dengan *mase* [masa] yang Ayah Man *ade* [ada] dan *jugak* [juga] sebagai satu karier Ayah Man *jugak* [juga] *lah*. (bunyi kipas)

NM : Bagaimanakah cara meningkatkan mutu kualiti arca besi yang dibuat?

RS : Ok *emm* setiap siri arca Ayah Man Ayah Man *ade* [ada] *aaa* apa *tu aaa* menggunakan besi dengan keadaan teknik teknik yang *berbeze* [berbeza] so kalau kita lihat pada orang orang yang mengkaji *leh* pengarcaan *aaa* arca arca yang Ayah Man buat pun *daripade* [daripada] *tu* satu siri *kepade* [kepada] satu siri *aaa semue* [berbeza] semua siri *tu die* [dia] *ade* [ada] pengolahan *aaaa* besi bahan besi tapi pengolahan *berbeze* [berbeza] *aaa* tekniknya *aa* pengolahan berbeza pendekatan berbeza *care aa care* [cara] pembuatan yang berbeza *aaa* dalam mengolah besi pada setiap arca yang Ayah Man buat lah *so* (jadi) orang yang ikut *so* (jadi) Ayah Man dah ada sembilan *so* dua arca *so* (jadi) orang akan nampak setiap arca dan ciri-ciri yang Ayah Man buat *tu* mempunyai ciri-ciri yang tertentu *leh so* (jadi) setiap sesuatu *tu* yang Ayah Man buat *tu* ada dah pada setiap satu siri ini adalah daripada satu kajian yang amat terperinci lah untuk *nak* [mahu] hasilkan penghasilan ni.

TAMAT BAHAGIAN 2

BAHAGIAN 3 : PENGHASILAN SENI ARCA

NM : Seterusnya kita teruskan dengan 3.0 penghasilan seni arca besi, *aaa* Boleh *aa* Ayah Man ceritakan tentang asal usul seni arca besi ?

RS : *Okay* (baiklah) arca besi ini sebenarnya adalah satu *die* [dia] arca *ni* satu bidang *aaaa* seni dalam bentuk *tige* [tiga] dimensi lah tetapi pengarcaan *ni aaa* ialah seni barat lah telah *aaa* mengkaji *daripade* [daripada] zaman *aaa* asal *aaa* seni arca *ni* bermula (bunyi kicauan burung) daripada zaman kepercayaan *leh* percaya orang mengukir batu *leh* orang mengukir kayu. *Kemudiannye* [kemudian] masuk *kepade* [kepada] evolusi *aaa manusia* [manusia] berfikir dan menggunakan benda *tige* [tiga] dimensi *tu* sebagai *menyatekan* [menyatakan] *aaa* perasaan *aaa* isem isem isem *ni* adalah satu *aaa ape tu* [berfikir] pergerakan pemikiran yang berlaku *aaaa* dalam *aaa* melalui seni *die* [dia] *ade* [ada] isem *aaa to beserve* , *aaa apetu aaa surrealism* cara pemikiran *tu* dibentuk dalam seni *so* (jadi) dialah *so* (jadi) seni itu bergerak lah *daripade* [daripada] seawal-awal *nye* orang yang *aaa* membuat ukiran pahatan pada batu atau kepercayaan *aaa pastu* [selepas itu] orang tradisi membuat satu bentuk dalam *bende bende* [benda benda] berkaitan *budaye* [budaya] sampai lah *kepade* [kepada] seni *aaa* kontemporari kontemporari untuk menjadikan bahan *tige* [tiga] dimensi dan seni sebagai satu olahan *aaaa* kepada satu media sebagai bahasa pengantaraan komunikasi melalui *tige* [tiga] dimensi tulah melalui juga yang dipanggil *Visual Language* lah bahasa secara visual lah *aaa so* (jadi) bermula *daripade* [daripada] *seawalnye* [seawalnya] yang itu sampai *le kepade* [kepada] satu satu *dunie* [dunia] yang sekarang ni lebih *kepade* [kepada] intelektual menggunakan satu daripada kaedah pembahasaan lah *aaa ye* guna melalui seni seni simbol *aa* penguunaan simbol dan *ni* jugak [juga] dalam gubahan *yer*.

NM : Adakah seni arca ini warisan keluarga turun temurun yang diwarisi?

RS : Emmm *takde* [tidak ada] *aaa okey* (baiklah) aaaa seni arca ini satu bidang yang mana Ayah Man cerita tadi Ayah Man dapat pendedahan pun di UiTM tapi cuma dalam keluarga Ayah Man aaaa banyak minat seni dan Ayah Man, aaaa Ayah kepada Ayah Man sendiri pun adalah seorang *aaa* orang yang pandai dalam muzik *die* [dia] ketua pensyarah dalam Perak tapi dia pun boleh membuat alat muzik sendiri dia membuat alat gitar , biola dia sendiri semua buat buat sendiri *so* (jadi) dia orang yang pandai menghasilkan seni menggunakan kemahiran tangan ukiran ukiran tangan.

NM : Apakah corak pertama arca besi Ayah Man hasilkan?

RS : Corak *pertame* [pertama] kalau ikut zaman belajar *pun* Ayah Man banyak *gunekan* [gunakan] *aaa* tumbuh *manusie* [manusia] *leh* anatomi tubuh *manusie* [manusia] *ni* dalam kajian untuk nak membuat arca *leh* *so* [jadi] itulah mengkaji tulang memulang begitulah anatomi bentuk *rangke* [rangka] *manusie* [manusia] *aaa tu* antara Ayah Man *suke* [suka] *jugak* [juga] lah.

NM : Apakah teknik pembuatan arca ini?

RS : *Okay* (baik) teknik yang Ayah Man *gunekan* [gunakan] *mase* [masa] *semase* [semasa] UiTM Ayah Man *cume* [cuma] tahu buat kimpalan buat besi *secare* [secara] asas yang banyak guna kimpalan tetapi *bile* [apabila] Ayah Man *dah*

[sudah] *aaa* tamat pengajian di UiTM Ayah Man belajar seni *tempe* [tempa] *aaaa* besi tradisi *aaa* dengan guru Ayah Man *name* [nama] *die* [dia] Faizam Mior Bahiran *aaa tu sorang* [seorang] tukang besi di Padang Changkat untuk belajar tentang teknik *aaa* pembuatan senjata tradisional lah pembuatan senjata tradisional keris, badik, golok pedang *semue* [semua] begitu jadi Ayah Man *aaa ambik* [ambil] *aaa* kemahiran pengetahuan dalam seni *tempe* [tempa] tradisi Ayah Man *gunekan* [gunakan] dalam pembuatan seni arca ini.

NM : Pembuatan arca ini menggunakan kaedah tradisional atau moden?

RS : (bunyi kicauan burung) *Errr die* [dia] *ade* [ada] campuran tradisi *ade* [ada] dari segi *pengunaan* [penggunaan] bahan *bakor* [bakar] masih lagi *gune* [guna] arang *gune* [guna] cara ketukan yer untuk membentuk besi tu dengan mengetuk besi kalau zaman sekarang ni dia dah ada *gune casting* acuan tapi ini masih lagi *menggunekan* [menggunakan] teknik *aaa* ketukan *hand ford shield* membentuk dengan *free hand* dengan menggunakan tangan sepenuhnya lah dalam membentuk besi *so* (jadi) yang itu masih tradisi tetapi dalam mencantumkan besi-besi *sehingge* [sehingga] menjadi satu bentuk *kite* [kita] *menggunekan* [menggunakan] kimpalan di *mane* [mana] kimpalan tu dah dah boleh dikatakan seni moden *leh haaa* teknikal yang diolah *pade* [pada] zaman sekarang.

NM : Berapa lamakah proses pembuatan arca ini?

RS : Proses pembuatan arca *ade* [ada] *daripade* [daripada] *sehingge* [sehingga] *tige* [tiga] bulan setengah untuk satu arca *emm* satu arca bergantung kepada saiz dan

jugak kepada perincian setiap arca tu boleh jadi begitu lah *daripade* [daripada] seminggu sampailah *tige* [tiga] bulan setengah.

NM : Apakah peralatan yang digunakan untuk menghasilkan arca besi ini?

RS : *Okay* (baik) Peralatan die asas dia adalah *menggunekan* [menggunakan] tukul *aaa* andas, (*enviyl*) penyepit, *aaa* arang sebagai bahan bakar dapur *furnish* untuk pembakaran untuk melebur besi bakar besi lepas itu kimpalan lepas tu yang *aaa* kimpalan menggunakan *machine welding* (mesin kimpalan) tapi untuk ketukan *contohnya* [contohnya] *gune* [guna] tangan adalah satu proses yang amat jerih dan susah *so* (jadi) *aaa* sekarang ini ada mesin *so* Ayah Man beli mesin *power hammer* (kuasa tukul) adalah alat untuk jentera berat untuk perbuatan yang lebih perlukan kepada fizikal *lah so* (jadi) ada mesin-mesin yang *ni lah so* (jadi) mesin-mesin *die* [dia] semua mesin yang boleh mengolah besi tu kalau boleh dapat *ade* [ada] keperluan semua Ayah Man akan cari untuk keperluan penggunaan tetapi teknik asas tetap ketuk itu. Membakar besi dan mengetuk.

NM : Berapakah modal yang diperuntukkan?

RS : Modal untuk barang *sahaje* [sahaja] untuk di bengkel Ayah Man sendiri pun dah lebih 100 ribu [RM] dah tapi dia tak perlu macam tu macam Ayah Man mengajar baru ni cukup seorang tu dengan kos 500 ringgit *tu mmm* dah cukup sebagai satu asas bahan asas untuk menempa besi lah *hmm* tapi *aaaa* pembuatan arca pula pun tak mahal pasal modal besi *ni* tak tinggi *harge* [harga]

dia tak tinggi sangat *eh errr* dia bergantung *kepade* [kepada] jenis besi *jugak* [juga] lah nak buat (steless still) tapi tak terlalu mahal la sesuatu arca kecik pun kadang kadang (berfikir) dalam 100 ringgit *punye* [punya] harga modal besi alatan (sambil melihat contoh arca di atas meja)

NM : Adakah pembuatan arca modal itu dari modal Ayah Man sendiri?

RS : *Aaaa* modal Ayah Man sendiri Ayah Man *tak de* [tidak ada] *mane-mane* [mana-mana] pinjaman ataupun *mane-mane* [mana-mana] bantuan sumber bantuan *daripade* [daripada] kraf tangan ke *tak de* [tidak ada] semua sendiri. *So* [jadi] Ayah Man *bermule* [bermula] dengan basic [asas] *pastu* [selepas itu] *ape* [apa] yang *bile* [apabila] dah dapat jual barang Ayah Man akan beli sedikit tambah-tambah *takde* [tidaklah] beli sekali.

NM : Apakah jenis-jenis corak arca yang telah Ayah Man hasilkan?

RS : Jenis-jenis arca *err aaa* die [dia] ok [baiklah] Ayah Man banyak *gunekan* [gunakan] arca yang dari segi subjek metalnya figura *manusie* [manusia] dan *senjate* [senjata] lah itu *antare* [antara] subjek kegemaran Ayah Man *lah* figura *manusie* [manusia] iaitu bentuk *manusie* [manusia] dan juga olas *senjate* [senjata] gabungan gabungan *antare* [antara] *due* [dua] tu *antare* [antara] yang paling banyak lah Ayah Man *gunekan* [gunakan].

NM : **Apakah jenis besi yang sesuai digunakan dalam pembuatan arca besi ?
(bunyi ayam berkokok)**

RS : *Okay* (baik) dalam pembuatan arca ni dia *takde* [tiada] banyak aaa teknikal besi yang perlu *kepade* [kepada] *special steel* (keluli khas) ke *takde* [tidak ada] dia lebih kepada penggunaan mild steel atau pun besi dalam istilah orang Melayu besi tawa aaa sebab *die* [dia] lebih *kepade* [kepada] estetika dia bukan *kepade* [kepada] fungsi (bunyi ayam berkokok) kalau fungsi kalau besi-besi yang kita nak *gunekan* [gunakan] fungsi dia tu kita mesti guna *special steel* (keluli khas) leh besi khas ni dia *ade* [ada] contohnya besi yang mempunyai kekerasan yang *berbeze* [berbeza] medium kaben high kaben (kaben tinggi), pada arca banyak gunakan *mild steel* (keluli lembut) atau pun besi tawa.

NM : **Bagaimanakah Ayah Man mendapat ilham untuk menghasilkan sesuatu corak arca ?**

RS : *Okay* (baiklah) ilham ni pada pengukir pada Ayah Man Ayah Man *bekerje* [bekerja] sepenuh masa kita banyak buat lakaran idea tu catitan catitan (catatan) dan juga lakaran lakaran ini dia merupakan *perkare* [perkara] penting sebagai kita nak dokumentasikan idea macam terlintas keadaan *bende* [benda] *kite* [kita] dokumentasikan melalui lakaran menjadi satu menyimpan data idea tadi, so (jadi) *bile* [bila] *kite* [kita] banyak buat lakaran kita banyak idea yang ada tu tercantit jadi tersimpan lah so (jadi) *kite* [kita] perlu refer balik *kepade* [kepada] lakaran-lakaran biasenye [biasanya] begitulah disiplin dalam dalam pengarcaan ataupun seni begitulah.

NM : Apakah faktor yang perlu diambil kira dalam penjagaan setiap arca ?

RS : Okey [baik] dalam penjagaan arca persediaan arca besi *die* [dia] *takde* [tidak ada] penjagaan yang khusus (bunyi ayam berkokok) yang *ni cume* [cuma] *aaaa* besi *ni die* [dia] senang karat *err aaa* jadi untuk arca besi *ni* pendedahan *kepade* [kepada] contohnya ialah faktor air yang kalau letak outdoor tak *berape* [berapa] sesuai melainkan kalau letak outdoor tu *die* [dia] ade coating *die* [dia] *kene* [kena] ade satu salutan satu saduran salutan yang khas supaya *die* [dia] tak karat tapi kalau indoor *ni takde* [tidak ada] masalah *die* [dia] punye [punya] finishing [hasil terakhir] *die* [dia] punye [punya] Ayah Man gune [guna] leker atau pun *aaa* syelek clear [jelas] salutan ni *dah* [sudah] cukup *ni* lah cume [cuma] *tak* [tidak] boleh letak tempat yang basah *yeer* ayor [air] hujan menitik ke ape [apa] *die* [dia] akan karat *jugak* [juga] *lah* tempat yang basah lah yang akan menyebabkan karat.

NM : Apakah keistimewaan seni arca besi ini terhadap masyarakat ?

RS : Okay (baik) sebenarnya dalam arrr (gagap) nak *kate* (kata) kan *die* (dia) istimewa dalam masyarakat *takde* [tidak ada] tetapi *die* [dia] adalah satu dokumentasi yang *aaa* didokumentasi dalam arca besi *die* [dia] adalah dokumentasi yang tahan *lame* [lama] so (jadi) di dalam pengarcaan ini kalau barang tadi arca tadi tak boleh tahan *lame* contohnya dalam penggunaan bahan kayu dan kayu itu tidak ada dirawat so (jadi) kayu itu akan dimakan bubuk so (jadi) kalau macam itu seni *tu* tak boleh menjadi satu bahan simpanan atau koleksi lah *die* [dia] dari segi nilai *pun* *die* [dia] akan jatuh tapi kalau besi satu bahan yang kuat jadi *die* [dia] *takde* [tidak ada] orang *kate* [kata] *die* [dia] susah nak rosak susah nak pecah dari segi ketahanan merupakan satu aspek penting

lah dalam orang kata orang yang nak membeli atau nak mengumpul arca ini dapat menyimpan arcanye dan juga dapat macam di di perturunkan generasi-generasi sebagai satu bahan yang mempunyai aset harge lah pasal arca ni die macam orang main saham lah bile tukang die takde barang die lagi mahal aann haaa so dia punya nilaiian bila zaman akan datang bila satu masa pengarca tu dah takda (bunyi ayam berkokok) die akan jadi barang rebutan die macam mainan saham ataupun barang-barang koleksi leh collectors items (bunyi ayam berkokok).

TAMAT BAHAGIAN 3

BAHAGIAN 4 : SUMBANGAN DAN HARAPAN

NM : **Akhir sekali kita masuk sumbangan dan harapan apakah sumbangan yang Ayah Man dapat berikan sepanjang penghasilan arca besi ini kepada masyarakat setempat ?**

RS : *Okay* (baik) dalam masyarakat *contohnya* [contohnya] lah Ayah Man *bile* [bila] buat arca Ayah Man *suke* [suka] masukan nilai-nilai *budaye* [budaya] lah *contohnya* [contohnya] (bunyi ayam berkokok) Ayah Man banyak guna objek keris itu sendiri tapi keris itu telah diubah suai mengikut Ayah Man *punye* [punya] pengolahan *rupe* [rupa] bentuk lah Ayah Man *rase* [rasa] dari segi membentuk keris dan juga memberi satu permainan baru di dalam *budaye* [budaya] *supaye* [supaya] orang-orang kita buat dapat *aaa* masih lagi *kite* [kita] *buleh* [boleh] hubungan tradisi tapi seni kontemporari tapi *bawak* [bawa] kepada hubungan tradisi yang orang *kate* [kata] oouh masih lagi keris tapi ade keris ni dah bawak satu pembaharuan dan *jugak* [juga] meletakkan sesuatu permaknaan-permaknaan yang mengikut zaman tu supaya merasi *mase* [masa] itu Ayah Man suka dan mungkin juga menjadikan sumbangan *aaa* kepada orang- orang yang hendak menghasilkan seni tapi masih lagi berlatar belakangkan *budaye* [budaya] *Budaye* [budaya] yang Ayah Man masih *bawak* [bawa] dalam penggunaan penciptaan seni arca tu kalau tengok yang awal tu pun orang bersilat dengan gerakan silat

NM : **Adakah arca besi ini pernah mencapai ke peringkat antarangsa ?**

RS : *Ermmm okay* (baiklah) *aaa* arca besi Ayah Man dah pernah dipamerkan *merate* [merata] dunia jugak *lah* dah menjadi wakil Malaysia ke pameran di Brisbane

Australia di US New York dibawa ke UK , German, Monic pameran ke Bosnia ke Jepun dan banyak *negare* [negara] lah dapat menjadi wakil-wakil *negare* [negara] Malaysie [Malaysia] untuk mempamerkan karya di *merate* [merata] dunia jugak lah *yer*.

NM : Bolehkah Ayah Man kongsikan antara kejayaan yang Ayah Man paling ingati dalam bidang ini ?

RS : Kerjaya paling diingati *ape* [apa] *yer antarenye* [antaranya] yang baru ini Ayah Man bagi kursus ini antara yang baru lah *aaa* bila Ayah Man memberi kursus selama due bulan [dua] kursus khas kepada pembuatan besi ini jugak untuk *emmm supaye* [supaya] orrang *kate* [kata] seni penempaan besi ini berkembang atas usaha galeri pelita hati dari abang ipar tu buat usaha kan cari dana untuk *aaa* membuat kursus dan supaya lebih ramai *aaa* orang-orang pelukis ataupun pengarca atau *pun* orang perseorangan yang nak tahu seni tempur besi ini dapat menceburi dapat pendekatan tu *antare* [antara] *aa* kenagan yang baik *le* yang Ayah Man *rase* [rasa] *aaaa* dan terkini dan terbaru yang baru habis tiga bulan *aaa* yang Ayah Man *rase* ade *impact* (kesan) *die* [dia] contohnya lah *student* (pelajar) juga terdiri daripada pensyarah di *antare* [antara] pensyarahnya macam Dr Zainuddin dari UPSI (Universiti Pendidikan Sultan Idris) dan bile *die* [dia] dapat je ilmu *die* [dia] *kate* [kata] *saye* [saya] nak kembangkan ilmu ini di UPSI dan dia dah beritahu dekan *die* [dia] untuk *die* [dia] nak dapatkan peruntukkan untuk *die* [dia] nak buat satu bahagian untuk penempaan besi di UPSI *yee aaa die* [dia] nak mengembangkan ilmu *so* (jadi) Ayah Man nampak satu *ape* [apa] sumbangan yang *die* [dia] rasa bagus lah untuk orang rakyat Malaysia yang hendak menempa besi dan buat arca besi.

NM : Apakah harapan Ayah Man terhadap Seni Arca Besi pada negara ?

RS : *Okay* (baik) harapan Ayah Man supaya setiap seni *bile* [apabila] ramai orang menceburi diri dalam bidang tu barulah orang, dari segi *collector-collector* (pengumpul-pengumpul) apa yang barang seni akan lebih banyaklah kalau tidak macam tak ada pilihan, orang seni tengok ini *saje* [saja] (membuat mimik muka) *so* (jadi) kalau ada banyak lagi seniman yang masih menukang besi mungkin pendedahan pada orang luar sana akan lebih banyak dan lebih ramai orang yang akan cuba untuk menjadi pengumpul barang-barang macam ini. Ha itu positifnya perkara la dalam penghasilan seni yang semakin meningkat jumlah membuat nya maka makin meningkat lah dia punya pengumpul itu sendiri dan penjualan pun makin bertambah. Hmm itulah harapan Ayah Man (mengangguk).

NM : Pada pandangan Ayah Man, apakah kriteria yang perlu diutamakan untuk menjadi seorang pembuat arca besi ini ?

RS : Kriteria pertama kalau buat besi *ni*, dia kena ada minat minat sudah tentu *tapi* [tetapi] kesanggupan lah kerana kerja besi ni kerja yang memerlukan tenaga. Kesanggupan dia mesti sanggup bekerja keras lah sebab besi ini satu material yang mempunyai kekerasan, kekuatan, *so* (jadi) orang yang melakukan pengolahan *tu* [itu] dia kena ada dapat kemahiran yang betul-betul dan kesanggupan dia lah (*ayam berkokok*) untuk *nak* [mahu] guna tenaga dalam pembuatan tu. Macam baru ni ada kursus, kita bila tengok tempat hantangan nampak orang-orang yang tak macam perempuan yang *kecik-kecik* [kecil-kecil] *ade* [ada] dua orang *sorang* [seorang] okey sikit *sorang* [seorang] lagi dia

keupayaan tu, *kederat* dia tidak cukup kan pakai *power hammer* (tukul kuasa) pun tidak mampu, ketuk *kejap* [sekejap] *dah* [sudah] (membuat mimik muka penat). *So* (jadi) kadang dia perlu juga kena guna tenaga.

NM : Apakah nasihat Ayah Man kepada anak muda yang ingin menceburi bidang pembuatan arca ini ?

RS : Pada Ayah Man. orang yang muda sila lah sebab bidang ni belum di *explore* (meneroka), masih banyak ruang, masih banyak peluang untuk orang-orang muda menceburi diri untuk menjadikan pengarcaan *ni* [ini] sebagai satu profesion lah cuma dia kena ada kesanggupan *tapi* [tetapi] perjuangan untuk jadikan profesion juga amat mencabar *so* (jadi) pada Ayah Man lah kepada sesiapa yang kuat semangat dan sanggup terima cabaran terbaik lah (senyum).

TAMAT BAHAGIAN 4

Dengan ini tamatlah sesi temubual mengenai pengalaman dan sumbangan Encik Raja Shahrman Bin Raja Aziddin. Kami mengucapkan terima kasih di atas kesudian dan kerjasama yang diberikan oleh beliau dalam menyempurnakan wawancara ini. Adalah diharapkan dengan hasil temubual ini dapat menyumbangkan kepada perkembangan ilmu dalam bidang Seni Arca para penyelidik pada masa akan datang. Sekian terima kasih.

RUJUKAN

RUJUKAN

Temu bual dengan Raja Shahrیمان Bin Raja Aziddin pada 6 Januari 2023.

Raja Shahrیمان b Raja Aziddin (2008), dilayari pada 25/1/2023 dari laman web:

[https://www.facebook.com/pages/Raja-Shahrیمان-b-Raja-](https://www.facebook.com/pages/Raja-Shahrیمان-b-Raja-Aziddin/16484193404?sk=wall)

[Aziddin/16484193404?sk=wall](https://www.facebook.com/pages/Raja-Shahrیمان-b-Raja-Aziddin/16484193404?sk=wall)

Nur Hanim Mohamed Khairuddin (2009), Raja Shahrیمان: Killing tools, dancing warriors, dilayari pada 21/1/2023 dari laman web: Raja Shahrیمان b Raja Aziddin

Pelita hati, Biodata-Raja Shahrیمان b. Raja Aziddin (2010), dilayari pada 22/1/2023 dari laman web: <http://www.pelitahati.com.my/2010/09/01/biodata-raja-shahrیمان-b-raja-aziddin/>

LAMPIRAN

LOG WAWANCARA

LOG WAWANCARA

Berikut merupakan temubual sejarah lisan yang telah dijalankan oleh Nur Azrin Asyiqin binti Mohd Sedi dan Nurul Muniroh binti Muhamad mengenai latar belakang dan pengalaman hidup seorang tokoh dalam bidang Seni Arca. Temubual ini dijalankan pada tarikh 06 Januari 2023 bersamaan dengan hari Jumaat pada pukul 3.30 petang bertempat di rumah kediaman Raja Shahrman. Tujuan temubual ini dijalankan adalah bertujuan untuk memenuhi subjek pendokumentasian lisan. Selain itu, temubual ini juga bertujuan untuk mengetahui latar belakang dan pengalaman hidup sebagai pengarca besi yang hebat.

Hasil daripada temubual ini akan dibukukan, disimpan dan dipamerkan di bilik sumber UiTM Kampus Machang supaya menjadi bahan rujukan pada masa akan datang. Temubual ini terbahagi kepada empat bahagian iaitu bahagian pertama latar belakang yang merangkumi peribadi, pendidikan, kerjaya awal dan kerjaya. Bahagian kedua pengalaman, bahagian ketiga penghasilan Seni Arca dan bahagian keempat sumbangan dan harapan. Berikut adalah hasil rakaman.

MASA	SUBJEK	NAMA/TEMPAT/RUJUKAN
0:00	Ucapan Pembukaan Temubual	Nur Azrin Asyiqin binti Mohd Sedi
BAHAGIAN 1: LATAR BELAKANG		
01:05	Sesi Pengenalan	Raja Shahrman bin Raja Aziddin Kuala Kangsar Perak 55 Tahun

01:24	Alamat Tempat Tinggal	BC2 Jalan Istana, Bukit Chandan Kuala Kangsar Perak.
01:30	Nama Isteri Raja Shahrman.	Normala Binti Luth
01:45	Nama Ibu Bapa Raja Shahrman	Raja Aziddin Bin Raja Ahmad Raja Juhanis @ Raja Akbal Hanim Binti Raja Hanif Shah.
02:10	Bilangan Adik-Beradik	12 Orang Adik-Beradik
02:45	Hobi Raja Shahrman	Menunggang Motosikal
03:00	Sekolah Rendah	Sekolah Rendah Clifford Kuala Kangsar, Perak
03:08	Sekolah Menengah	Sekolah Menengah Clifford Kuala Kangsar, Perak
03.35	Mata Pelajaran Kegemaran	Lukisan

04.25	Pengajian Tinggi	Institut Teknologi Mara Shah Alam Universiti Teknologi Mara (UiTM)
04.30	Tahun Pengajian Tinggi	1986
04.50	Jurusan Di Universiti	Seni Arca
07:14	Pencapaian Terbaik	Mendapat 4.0 dalam Subjek Praktikal
07:48	Cita-cita sebelum menjadi Pengarca	Pembuat Keris
09:10	Pekerjaan pertama dan tahun pekerjaan	Pensyarah Sambilan 1991
09:24	Tempat pekerjaan pertama	Institut Seni Lukis Malaysia Taman Melawati
10:30	Tempoh pekerjaan	3 Tahun

11:25	Faktor melepaskan pekerjaan pertama	Mempunyai masalah tempat Lebih suka tinggal di kampung bersama ibu.
12:54	Pekerjaan terkini	Pengarca Besi sepenuh masa
13:36	Tempoh pekerjaan terkini	29 Tahun
16:30	Rahsia mencapai kejayaan	Mempunyai minat dan stamina
18:30	Kunci kejayaan sehingga mendapat gelaran 'Pakar Main Besi'	Orang pertama mengeksplorasi bahan besi dalam pengarcaan
BAHAGIAN 2: PENGALAMAN		
19:55	Tahun mula meminati Seni Arca	Semasa menjadi pelajar di UiTM Shah Alam
21:40	Usia membuat arca	20 Tahun
23:00	Adik-beradik yang berkecimpung dalam bidang seni	Raja Nurshiba Raja Nurshila Raja Azmir

25:00	Pertukaran penemuramah	Nurul Muniroh binti Muhamad
25:18	Sekiranya tidak terlibat sebagai pengarca	Ingin menjadi pembuat senjata tradisional
27:00	Hasil pembuatan arca dalam setahun	Sebuah arca
29:38	Bilangan jualan arca dalam setahun	60 %
30:15	Pengalaman manis	Diundang untuk memberi pendedahan tentang arca
31:05	Anugerah yang diperolehi	Asia Pacific Golden Art Award Asia Pacific Salon Malaysia
BAHAGIAN 3: PENGHASILAN SENI ARCA		
36:40	Corak pertama arca	Anatomi (tubuh manusia)
37:06	Teknik pembuatan	Kimpalan Tempaan Tradisi

37:25	Guru Raja Shahrinan	Faizam Mior Bahiran
38:00	Kaedah pembuatan	Campuran tradisi dan moden
38:54	Tempoh pembuatan	Seminggu hingga tiga bulan setengah bergantung saiz
38:17	Peralatan yang digunakan	Tukul Andas Penyepit Arang Dapur Furnish Mesin Kimpalan Kuasa tukul (power hammer)
40:37	Modal diperuntukkan	RM 100000.00
41:45	Modal	Persendirian
42:30	Jenis corak arca	Figura manusia dan senjata
45:00	Jenis besi	Besi Tawar

47:00	Faktor penjagaan arca	Faktor air Faktor tempat
48:00	Keistimewaan	Satu pendokumentasian yang tahan lama
BAHAGIAN 4: SUMBANGAN DAN HARAPAN		
50:00	Sumbangan Raja Shahrman	Dapat memberi inspirasi kepada masyarakat tentang nilai budaya setiap bentuk melalui pengolahan daripada bentuk keris.
51:30	Pencapaian antarabangsa	Brisbane Australia di US New York
52:30	Kejayaan	Memberi ilmu kepada pensyarah UPSI tentang ilmu pengarcaan dan beliau ingin memperkembangkan lagi ilmu arca ini di UPSI.
54:10	Harapan	Berharap seniman di luar sana dapat banyak memberi pembedahan kepada orang luar sana untuk cuba menjadi pengumpul-pengumpul barang besi.

55:20	Kriteria yang diutamakan untuk menjadi pengarca besi	Minat Kesanggupan
56:40	Nasihat Raja Shahrman	Menyeru orang muda untuk menceburi bidang ini kerana masih banyak ruang dan peluang untuk menjadi pengarca.

DIARI KAJIAN

DIARI KAJIAN

MASA	TARIKH	PERKARA	TINDAKAN
2:00 p.m. - 4:00 p.m.	11 / 10 / 2022	Mendengar penerangan berkaitan penilaian lisan Dokumentasi Lisan daripada pensyarah.	Memilih pasangan bagi kumpulan. Nurul Muniroh dan Azrin Asyiqin menjadi satu kumpulan.
10:00 a.m. - 12:00 p.m.	14 / 10 / 2022	Perbincangan bagi pemilihan tokoh.	Mencari calon tokoh bersesuaian mengikut kriteria yang telah ditetapkan.
2:00 p.m. - 3:00 p.m.	22 / 10 / 2022	Dapat mencari dua orang tokoh pilihan.	Menyediakan maklumat asas tokoh-tokoh pilihan tersebut.

<p>10:00 a.m. - 12:00 p.m.</p>	<p>25 / 10 / 2022</p>	<p>Menyediakan dua abstrak bagi kedua-dua calon tokoh tersebut.</p>	<p>Penyediaan abstrak kedua-dua calon tersebut sebelum diserahkan kepada pensyarah untuk kelulusan.</p>
<p>12:00 p.m. - 1:00 p.m.</p>	<p>1 / 11 /2022</p>	<p>Tidak mendapat kelulusan bagi tokoh pertama daripada pensyarah. Berbincang untuk meneruskan dengan tokoh kedua.</p>	<p>Meneruskan kepada tokoh kedua. Mendapat kelulusan daripada pensyarah untuk meneruskan dengan tokoh kedua.</p>
<p>10:00 a.m. - 10:30 a.m.</p>	<p>12 / 11 / 2022</p>	<p>Menghubungi tokoh yang kedua untuk memohon persetujuan tokoh untuk ditemuramah.</p>	<p>Menghantar mesej melalui facebook bertujuan untuk memohon persetujuan tokoh untuk ditemuramah. Mendapat persetujuan untuk menemuramah beliau.</p>

2:00 p.m. - 2:30 p.m.	15 / 11 / 2022	Proposal dihantar kepada pensyarah.	Proposal yang telah siap dihantar kepada pensyarah.
9:00 a.m. - 12:00 p.m.	19 / 11 / 2022	Menyediakan soalan untuk kegunaan temubual tokoh.	Satu set lengkap soalan temubual dirangka berdasarkan objektif kajian. Soalan temubual yang di rangka dirujuk kepada pensyarah untuk kelulusan dan kelulusan.
2:00 p.m. - 3:00 p.m.	6 / 12 / 2022	Penyediaan set soalan temubual yang lengkap.	Soalan temubual ditambah baik setelah dirujuk kepada pensyarah.

<p>3:00 p.m. - 3:30 p.m.</p>	<p>16 / 12 / 2022</p>	<p>Menghantar Salinan soalan temubual dan surat perjanjian lisan kepada tokoh bagi tujuan rujukan.</p>	<p>Soalan temubual dan surat perjanjian lisan dihantar kepada tokoh sebagai persediaan awal tokoh untuk di temubual.</p>
<p>10:30 a.m. - 11:00 a.m.</p>	<p>2 / 1 / 2023</p>	<p>Berbincang tarikh dan masa temubual bersama tokoh.</p>	<p>Satu tarikh diputuskan untuk temubual dijalankan setelah mendapat persetujuan tokoh.</p>
<p>2:00 p.m. - 5:30 p.m.</p>	<p>6 / 1 / 2023</p>	<p>Sesi temubual bersama tokoh dijalankan.</p>	<p>Sesi temubual berjalan lancar dan dijalankan di Kuala Kangsar Perak.</p>

SENARAI SOALAN

SENARAI SOALAN

(SEBELUM TEMUBUAL)

Soalan Temubual bersama Encik Raja Shahrman Bin Raja Aziddin

1 SESI

Pengenalan: [rakam sebelum temubual]

Temubual ini dijalankan bertujuan untuk memenuhi tugas khusus bagi subjek Pendokumentasian Sejarah Lisan bersama tokoh yang dipilih.

Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh dan Salam Sejahtera. Berikut adalah merupakan temubual sejarah lisan mengenai latar belakang dan pengalaman hidup seorang tokoh dalam bidang seni arca. Bersama-sama kami ialah Encik Raja Shahrman Bin Raja Aziddin. Rakaman ini dijalankan pada tarikh 06 Januari 2023 bersamaan dengan hari Jumaat pada pukul 3.30 petang bertempat di Rumah Kediaman Raja Shahrman. Temubual ini dikendalikan oleh Nur Azrin Asyiqin dan Nurul Muniroh. Dengan segala hormatnya temubual ini dimulakan.

1.0 Latar Belakang

Peribadi

1. Bolehkah Encik berkongsi mengenai latar belakang Encik seperti nama penuh, umur dan sebagainya?
2. Adakah Encik mempunyai gelaran tersendiri
3. Dimanakah Encik dilahirkan ?

4. Bolehkah Encik beritahu alamat rumah yang menetap sekarang 7
5. Taraf perkahwinan sekarang 2
6. Siapakah nama isteri Encik ?
7. Berapakah orang anak Encik ?
8. Berapakah anak Encik yang sudah berkahwin ?
9. Boleh saya tahu nama ibubapa Encik 7
10. Bilangan adik-beradik Encik ?
11. Sejak bilakah Encik mula meminati seni arca ini? move 2-0
12. Adakah minat itu datang dari diri Encik sendiri atau diberi galakan daripada ibubapa?
13. Adakah ada adik-beradik Encik atau anak Encik sendiri yang berkecimpung ataupun melibatkan diri dalam seni arca ini?
14. Adakah Encik menggalakkan anak-anak Encik supaya terlibat dalam bidang seni arca ini?
15. Adakah keluarga Encik bersetuju dengan kerjaya pilihan yang Encik ceburi ?
16. Jika Encik tidak terlibat dalam bidang seni arca, apa agaknya kerjaya Encik sekarang?

Pendidikan

17. Sekarang kita masuk sejarah pendidikan, Bolehkah Encik menceritakan sejarah pendidikan awal seperti sekolah rendah sehinggalah tahap tertinggi?
18. Apakah mata pelajaran yang menjadi kegemaran semasa persekolahan dulu?
19. Dimanakah Encik sambung belajar di peringkat Universiti ?
20. Apakah jurusan yang diambil?

21. Adakah Encik seorang yang aktif sewaktu di Universiti? 22. Apakah persatuan atau kelab yang Encik pernah sertai ?
23. Kenangan yang Encik tidak boleh lupa ketika pengajian di Universiti?
24. Apakah pencapaian terbaik yang pernah Encik perolehi sepanjang pengajian ?
25. Apakah cita-cita Encik sekiranya tak terlibat dalam bidang seni arca ni?
26. Jika kelapangan, apakah aktiviti yang Encik lakukan ?
27. Bagaimana Encik membahagi masa antara keluarga dan pekerjaan ?
28. Adakah Encik gemar melayari laman-laman sosial yang sedia ada sekarang seperti Facebook, Twitter, Instagram?
29. Bolehkah Encik kongsi nama sosial media Encik ?
30. Apakah rahsia Encik untuk mencapai kejayaan?

Kerjaya

31. Selepas tamat pengajian, apakah pekerjaan pertama Encik ?
32. Bagaimanakah Encik ditawarkan pekerjaan tersebut?
33. Dimanakah pekerjaan pertama Encik?
34. Berapa lamakah Encik bekerja disitu ?
35. Apakah sumbangan Encik di sepanjang berkhidmat pada waktu tersebut? (untuk pekerjaan awal)
36. Adakah Encik ada menjalankan pekerjaan sampingan lain?

37. Adakah Encik berhenti sendiri daripada pekerjaan tersebut untuk menceburi bidang seni Arca ini?

38. Apakah pekerjaan Encik sekarang?

39. Apakah sumbangan Encik di tempat kerja yang Encik ingat sehingga kini?

40. Bagaimana Encik menceburkan diri dalam kerjaya sekarang?

41. Bolehkan Encik menceritakan sejarah pembabitan Encik dalam dunia arca besi ?

2.0 Pengalaman

42. Boleh Encik ceritakan bagaimana bermulanya karier Encik sebagai pengarca ini?

43. Pada usia berapakah Encik mula membuat arca ini?

44. Siapakah yang memberi sokongan dan dorongan Encik untuk membuat arca?

45. Apakah faktor yang membuatkan Encik berminat dengan sektor pembuatan seni arca ini?

46. Adakah Encik akan membuka peluang kepada anak muda di luar sana untuk mengenali seni arca ini dengan lebih mendalam?

47. Berapa lamakah pengalaman Encik dalam pembuatan seni arca?

48. Pada tahun bilakah Encik mula aktif dalam pembuatan seni arca ini?

49. Apakah moto dan prinsip hidup Encik ?

50. Berapakah hasil pembuatan seni Arca besi ini dalam setahun?

51. Berapakah bilangan jualan dalam setahun daripada penghasilan arca besi ini? A

52. Adakah penghasilan seni arca ini susah dalam pembuatannya ?

53. Apakah cabaran yang pernah Encik lalui sepanjang membuat arca besi? 54. Apakah kejayaan yang diperolehi Encik sejak menceburi bidang arca?
55. Apakah pengalaman manis yang Encik perolehi sepanjang pembuatan seni arca ini?
56. Pernahkah Encik mencapai penglibatan ke peringkat kebangsaan atau antarabangsa ?
57. Berapa kalikah Encik mendapat anugerah menceburi arca ini?
58. Adakah dengan menerima anugerah itu memotivasikan Encik ? 59. Bagaimanakah cara meningkatkan mutu kualiti arca besi yang dibuat?
60. Sepanjang menjadi pengarca, pernahkah Encik berasa putus asa menjadi seorang pengarca

3.0 Penghasilan Seni Arca Besi

61. Boleh Encik ceritakan serba sedikit tentang asal usul seni arca besi?
62. Adakah seni arca ini warisan keluarga turun-temurun yang diwarisi ?
63. Apakah corak pertama yang Encik hasilkan ?
64. Daripada apakah arca ini diperbuat?
65. Apakah teknik pembuatan arca ini?
66. Berapa lamakah proses pembuatan arca ini?
67. Pembuatan arca ini menggunakan kaedah tradisional atau moden ?
68. Berapakah modal yang diperuntukkan ?
69. Apakah keistimewaan seni arca besi ini terhadap masyarakat?
70. Apakah jenis-jenis corak arca yang telah Encik hasilkan ?
71. Apakah jenis besi yang sesuai digunakan dalam pembuat arca besi ?

72. Apakah motif setiap corak arca yang Encik hasilkan ?
73. Bagaimanakah Encik mendapat ilham untuk menghasilkan sesuatu corak arca?
74. Apakah peralatan yang digunakan untuk menghasilkan arca besi ini ?
75. Bolehkah Encik menerangkan dengan lebih terperinci mengenai fungsi setiap peralatan yang digunakan?
76. Apakah faktor yang perlu diambil kira dalam penjagaan setiap arca?
77. Bagaimanakah cara yang betul bagi penyimpanan untuk memastikan kualiti arca bertahan lama ?

4.0 Sumbangan dan Harapan

78. Apakah sumbangan yang Encik dapat berikan sepanjang penghasilan arca besi ini kepada masyarakat?
79. Adakah arca besi ini pernah mencapai ke peringkat antarabangsa ?
80. Bolehkah Encik kongsi antara kejayaan yang Encik sentiasa ingati dalam bidang ini ?
81. Apakah kunci utama kemajuan kerjaya Encik sehingga mendapat gelaran sebagai "Pakar Main Besi" yang mencapai kejayaan yang cemerlang dalam negara ini ?
82. Dalam banyak sumbangan yang Encik berikan, yang manakah paling bermakna dalam hidup Encik ?
83. Apakah harapan Encik terhadap seni arca besi ini? ↑ 84. Apakah pesanan-Encik kepada anak muda yang ingin menceburi bidang pembuatan arca ini?
85. Pada pandangan Encik, apakah sikap yang perlu diutamakan untuk menjadi seorang pembuat arca besi ini ?

86. Pada pendapat Encik, wajarkah ilmu arca ini diperkenalkan lebih awal seperti di peringkat sekolah menengah?

Penutup: [rakam selepas temubual]

Dengan ini tamatlah sesi temubual mengenai latar belakang dan pengalaman hidup seorang Encik Raja Shahriman Bin Raja Aziddin. Kami mengucapkan terima kasih di atas kesudian dan kerjasama yang diberikan oleh beliau dalam menyempurnakan wawancara ini. Adalah diharapkan dengan hasil temubual ini dapat menyumbang kepada perkembangan ilmu dalam bidang senibina dan arkitek para penyelidik pada masa akan datang. Sekian, terima kasih.

SENARAI SOALAN

(SELEPAS TEMUBUAL)

Soalan Temubual bersama Encik Raja Shahrman Bin Raja Aziddin

1 SESI

Pengenalan: [rakam sebelum temubual]

Temubual ini dijalankan bertujuan untuk memenuhi tugas khusus bagi subjek Pendokumentasian Sejarah Lisan bersama tokoh yang dipilih.

Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh dan Salam Sejahtera. Berikut adalah merupakan temubual sejarah lisan mengenai latar belakang dan pengalaman hidup seorang tokoh dalam bidang seni arca. Bersama-sama kami ialah Encik Raja Shahrman Bin Raja Aziddin. Rakaman ini dijalankan pada tarikh 06 Januari 2023 bersamaan dengan hari Jumaat pada pukul 3.30 petang bertempat di Rumah Kediaman Raja Shahrman. Temubual ini dikendalikan oleh Nur Azrin Asyiqin dan Nurul Muniroh. Dengan segala hormatnya temubual ini dimulakan.

1.0 Latar Belakang

Peribadi

1. Boleh saya tahu nama penuh Encik?
2. Dimanakah Encik dilahirkan ?
3. Berapakah umur Encik?

4. Bolehkah Encik beritahu alamat rumah yang menetap sekarang ?

5. Siapakah nama isteri Encik ?

6. Berapa orangkah anak Encik ?

7. Boleh saya tahu nama penuh ibubapa Encik ?

8. Bilangan adik-beradik Encik ?

9. Jika kelapangan, apakah aktiviti yang Encik lakukan ?

Pendidikan

10. Sekarang kita masuk sejarah pendidikan. Bolehkah Encik menceritakan sejarah pendidikan awal seperti sekolah rendah sehinggalah tahap tertinggi ?

11. Apakah mata pelajaran yang menjadi kegemaran semasa persekolahan dulu ?

12. Dimanakah Encik sambung belajar di peringkat Universiti ?

13. Apakah jurusan yang diambil ?

14. Adakah Encik seorang yang aktif sewaktu di Universiti ?

15. Apakah persatuan atau kelab yang Encik pernah sertai ?

16. Kenangan yang Encik tidak boleh lupa ketika pengajian di Universiti ?

17. Apakah pencapaian terbaik yang pernah Encik perolehi sepanjang pengajian ?

18. Apakah cita-cita Encik sekiranya tak terlibat dalam bidang seni arca ni ?

Kerjaya awal

19. Selepas tamat pengajian, apakah pekerjaan pertama Encik ceburi ?

20. Bagaimanakah Encik ditawarkan pekerjaan tersebut ?

21. Dimanakah pekerjaan pertama Encik ?

22. Berapa lamakah Encik bekerja dalam bidang pekerjaan pertama?

23. Apakah sumbangan Encik di sepanjang berkhidmat pada waktu tersebut ? (untuk pekerjaan awal)

24. Mengapakah Encik melepaskan pekerjaan pertama?

Kerjaya

25. Apakah pekerjaan Encik sekarang ?

26. Bagaimana Encik menceburkan diri dalam kerjaya sekarang?

27. Bolehkah Encik menceritakan sejarah pembabitan Encik dalam dunia arca besi ?

28. Apakah sumbangan Encik di tempat kerja yang Encik ingat sehingga kini ?

29. Apakah rahsia Encik untuk mencapai kejayaan ?

30. Bagaimana Encik membahagi masa antara keluarga dan pekerjaan ?

32. Apakah kunci utama kemajuan kerjaya Encik sehingga mendapat gelaran sebagai ‘Pakar Main Besi’ yang mencapai kejayaan yang cemerlang dalam negara ini ?

2.0 Pengalaman

33. Sejak bilakah Encik mula meminati seni arca ini ?

34. Adakah minat itu datang dari diri Encik sendiri atau diberi galakan daripada ibubapa ?

35. Adakah Encik mempunyai adik-beradik atau anak Encik sendiri yang berkecimpung dalam seni arca ?

36. Adakah keluarga Encik bersetuju dengan kerjaya pilihan yang Encik ceburi ?

37. Jika Encik tidak terlibat dalam bidang seni arca, apa agaknya kerjaya Encik sekarang ?

38. Boleh Encik ceritakan bagaimana bermulanya karier Encik sebagai pengarca ini?

39. Berapa lamakah pengalaman Encik dalam pembuatan seni arca ?

40. Adakah Encik akan membuka peluang kepada anak muda di luar sana untuk mengenali seni arca ini dengan lebih mendalam ?

41. Apakah faktor yang membuatkan Encik berminat dengan sektor pembuatan seni arca ini ?

42. Berapakah hasil pembuatan seni Arca besi ini dalam setahun ?

43. Berapakah bilangan jualan dalam setahun daripada penghasilan arca besi ini ?

44. Apakah pengalaman manis yang Encik perolehi sepanjang pembuatan seni arca ini ?
45. Berapa banyak anugerah yang telah Encik perolehi dalam menceburi arca ini ?
46. Adakah dengan menerima anugerah itu memotivasikan Encik ?
47. Bagaimanakah cara meningkatkan mutu kualiti arca besi yang dibuat ?

3.0 Penghasilan Seni Arca Besi

48. Boleh Encik ceritakan serba sedikit tentang asal usul seni arca besi ?
49. Adakah seni arca ini warisan keluarga turun-temurun yang diwarisi ?
50. Apakah corak pertama yang Encik hasilkan ?
51. Apakah teknik pembuatan arca ini ?
52. Pembuatan arca ini menggunakan kaedah tradisional atau moden ?
53. Berapa lamakah proses pembuatan arca ini ?
54. Apakah peralatan yang digunakan untuk menghasilkan arca besi ini ?
55. Berapakah modal yang diperuntukkan ?
56. Adakah pembuatan arca modal itu dari modal Ayah Man sendiri?
57. Apakah jenis-jenis corak arca yang telah Encik hasilkan ?
58. Apakah jenis besi yang sesuai digunakan dalam pembuatan arca besi ?

59. Bagaimanakah Encik mendapat ilham untuk menghasilkan sesuatu corak arca ?

60. Apakah faktor yang perlu diambil kira dalam penjagaan setiap arca ?

61. Apakah keistimewaan seni arca besi ini terhadap masyarakat ?

4.0 Sumbangan dan Harapan

62. Apakah sumbangan yang Encik dapat berikan sepanjang penghasilan arca besi ini kepada masyarakat setempat ?

63. Adakah arca besi ini pernah mencapai ke peringkat antarabangsa ?

64. Bolehkah Encik kongsi antara kejayaan yang Encik paling dingati dalam bidang ini ?

65. Apakah harapan Encik terhadap seni arca besi pada negara ?

66. Pada pandangan Encik, apakah kriteria yang perlu diutamakan untuk menjadi seorang pembuat arca besi ini ?

67. Apakah nasihat Encik kepada anak muda yang ingin menceburi bidang pembuatan arca ini ?

Penutup: [rakam selepas temubual]

Dengan ini tamatlah sesi temubual mengenai latar belakang dan pengalaman hidup seorang Encik Raja Shahrman Bin Raja Aziddin. Kami mengucapkan terima kasih di atas kesudian dan kerjasama yang diberikan oleh beliau dalam menyempurnakan wawancara ini. Adalah diharapkan dengan hasil temubual ini dapat menyumbang kepada perkembangan ilmu dalam bidang senibina dan arkitek para penyelidik pada masa akan datang. Sekian, terima kasih.

SURAT PERJANJIAN

UNIVERSITI TEKNOLOGI MARA PERJANJIAN MENGENAI PROJEK SEJARAH LISAN

Saya K/P.....

padadengan ini bersetuju dengan syarat-syarat temubual yang telah diadakandi antara saya dengan Universiti Teknologi MARA. Syarat-syarat tersebut adalah seperti berikut:

1. Rakaman hasil temubual ini adalah bertujuan untuk kegunaan pengajaran, penyelidikan dan penerbitan tanpa melibatkan bayaran/ tuntutan dari mana-mana pihak. Walaubagaimanapun bagi tujuan selain daripada yang tersebut, persetujuan daripada tokoh perlu diperolehi.
2. Rakaman hasil temubual yang tersebut di atas adalah diserahkan dan menjadi hak milik sepenuhnya Universiti Teknologi MARA untuk penyimpanan kekal dan boleh mengambil apa-apa tindakan yang difikirkan perlu bagi memelihara rakaman dan transkrip ini.
3. Pihak Pengajian Sains Maklumat, Universiti Teknologi MARA boleh membuat transkrip rakaman dan transkrip-transkrip ini perlu/tidak perlu disemak oleh tokoh (nterviewee).
4. Rakaman dan transkrip ini akan dibuka kepada semua penyelidik sama ada dari Malaysia atau luar negara yang bertujuan membuat penyelidikan yang sah dengan syarat: -
 - a. Apabila petikan diambil dari rakaman/transkrip ini untuk digunakan di dalam penerbitan, tesis dll., sumbernya (tokoh) hendaklah diakui oleh penyelidik- penyelidik.

.....
(Nama tokoh : Raja Shahrman Bin Raja Aziddin)

Tarikh: 1 November 2022

(Nama Pensyarah: Nurulannisa Binti Abdullah)

b.p. Penolong Naib Canselor
Pengajian Sains Maklumat
Kolej Pengajian Pengkomputeran,
Informatikdan Media
Universiti Teknologi MARA (UiTM)

GAMBAR

Gambar 1: Raja Shahrman menunjuk salah satu koleksi kerisnya

Gambar 2 : Koleksi kris yang dikumpul oleh Raja Shahrman

Gambar 3 : Antaa koleksi araRaja Shahrیمان

Gambar 4 : Raja Shahrیمان memberi penjelasan tentang konsep Arca kepada penemuramah.

Gambar 5 : Arca yang diperbuat daripada gigi ikan jerung.

Gambar 6 : Antara koleksi arca Raja Shahrman

Gambar 7 : Arca Api Bayangan

Gambar 8 : Arca berkonsep tentera perang yang menggunakan barang terkumpul daripada Raja Shahrیمان seperti peluru dan topi.

Gambar 9 : Antara koleksi Raja Shahrیمان

Gambar 10 : Antara koleksi Raja Shahrیمان

Gambar 11 : Pemberian hadiah sebagai penghargaan kepada Raja Shahrinan atas kesudian beliau dalam menjayakan tugas pelajar.

INDEKS

A

Arang	42
Asia Pasific	41,19
Anugerah	19, 20, 41
Anatomi	41, 42
Australia	29

B

Badik	23
Bosnia	30

C

Catan.....	14
------------	----

E

Ekonomi	12, 18
---------------	--------

M

Moden	23, 42
Malaysia	19, 29, 30, 41

G

Golden Art Award	41
Golok	23

I

Institut Teknologi Mara	x, 4
Institut Seni Lukis Malaysia.....	7, 8, 39

J

Jepun	30
-------------	----

K

Kuala Kangsar	x, 9, 37
Keluarga.....	15, 22
Keris	23, 43
Karya	iii, 5, 10, 18
Karier	6, 9, 12
Kimpalan	21, 41, 42

N

New York30

P

Perintah Kawalan Pergerakan11

Pengolahan31, 43

Padang Changkat23

Pedang23

Penyepit24, 42

S

Senjatax, 7, 16, 25

Salon Malaysia19

Sijil Tinggi Pengajian Malaysia..... x

T

Tradisionalx, 16, 23, 41

Tempa13, 23

Tukang besi..... x, 23

Timbalan Rektor15

U

Universiti.....x, 5, 6, 39

Universiti Putra Malaysia..... 15

Universiti Teknologi Mara ...x, 16, 22, 37

Universiti Pendidikan Sultan Idris... x, 30

Y

Yayasan Hasanah17